

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

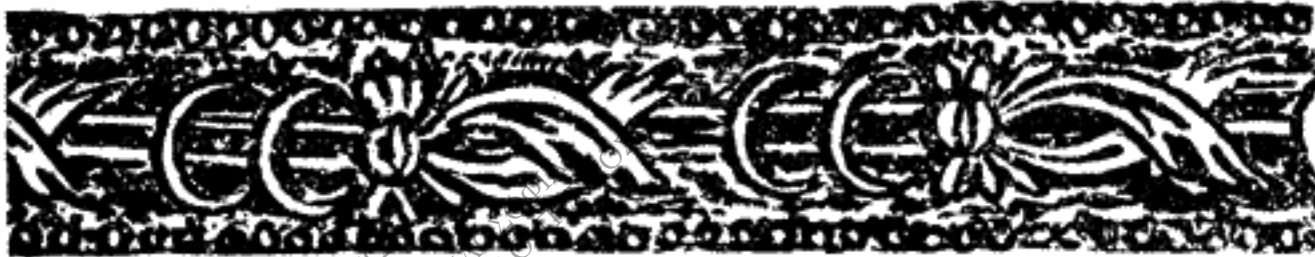
ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1928

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Ι. Π. Ε. Τ. Τ. Τ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ ΘΕΑΤΡΟ

Κύριαι και Κυρίες (*),

Ευρύτατα κυκλοφορεί ή φήμη πώς ή εποχή μας είναι μιὰ εποχή παρακμής, μιὰ εποχή στείρα, που παράγει έργα έντελώς στεργημέν' από κάθε χυμό, καταδικασμένα να σθήςουν χωρίς να προκαλέσουν τή δόνηση εκείνη που είναι σκοπός κάθε έργου Τέχνης να προκαλή γύρω του. Το έργο Τέχνης μετουσιώνει κι' αναδημιουργεί τή ζωή, που, όπως πλάστηκε από τή φύση, δεν ίκανοποιεί τόν άνθρωπο. Ο Καλλιτέχνης, με μιὰ θεϊα πνοή μέσα του, προβάλλει, έμπνευσμένο από τό γύρω του κόσμο άλλ' αντιμετώπο σ' αυτόν, τό δικό του όραμα του κόσμου, τής ζωής και των ανθρώπων, κι' αν κατορθώσει να δώσει μιάν άρτια έκφραση σε μιὰ ολοκληρωμένη σύλληψη, τó έργο του επιβάλλεται, σά μιὰ πραγματικότητα με περισσότερη αλήθεια και δύναμη έπιρροής μέσα της από τήν κοινή κι' άχρωμη πραγματικότητα. Η πραγματικότητα άποχτά νόημα, μόνο όταν τής τó έμφυσήσει ή φαντασία. Ο άνθρωπος καταλαβαίνει τόν έαυτό του, άμα τού τόν άποκαλύψει και τού τόν συνειδητοποιήσει ó Καλλιτέχνης, που, χωρίς να έχει χάσει τήν έπαφή με τή ζωή, έχει τή δύναμη να τήν αναπλάσει.

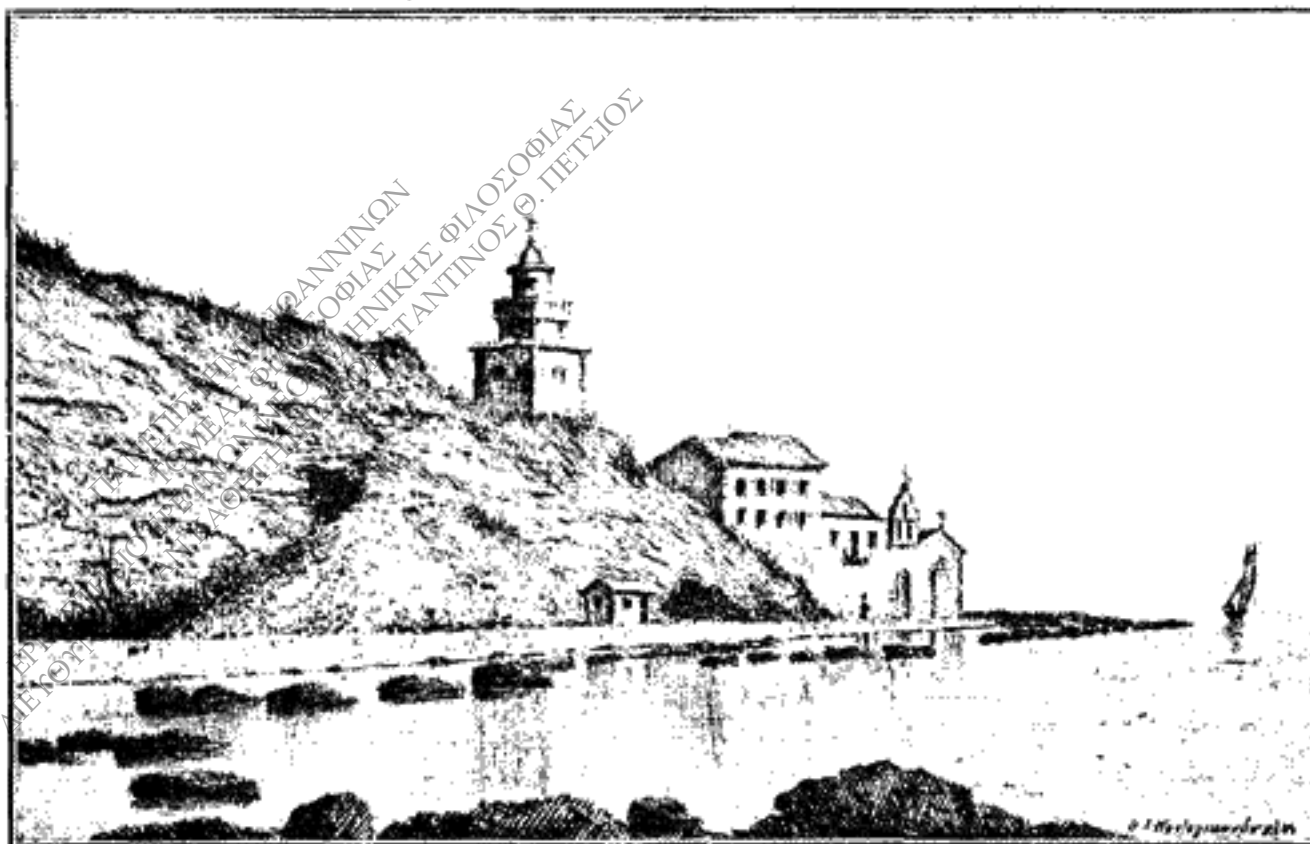
Η φήμη που κυκλοφορεί, ίσχυρίζεται πώς τέτοια δημιουργικά πνεύματα δεν έμφανίζονται σήμερα, πώς σήμερα δεν γράφονται έργα βιώσιμα, ίκανά να διατηρήσουν ανάμεσα στους αιώνας τόν παλμό του σημερινού ανθρώπου· κ' έπειδή ή φήμη αυτή διαδίδεται από πολλούς από τούς ειδικούς που έχουν τήν υποχρέωση να διαφωτίζουν τά πλήθη, τά όποια δεν είναι, φυσικά, σε θέση να διαμορφώσουν μόνα τους μιὰ γνώμη, γίνεται

πιστευτή κ' επιβάλλεται. Η εποχή μας περιφρονιέται από τή μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων που τή ζούν.

Δέν είναι δυνατό βέβαια ν' αντικρούσει κανένας αυτή τή φήμη μ' έναν άνεπιφύλακτον ένθουσιασμό, και να διαβεβαιώσει πώς άναγνωρίζει γύρω του τά πολύ μεγάλα έργα. "Άλλωστε κι' αν νομίσει πώς τά διακρίνει, είναι ακόμα πάρα πολύ κοντά σ' αυτά, για να εκφέρει με άπόλυτη πεποίθηση μιὰ γνώμη, που μόνον ή άπόσταση του χρόνου και μιὰ κάποια προοπτική μπορούν να τήν επικυρώσουν. Μά κι' αν δεν παράγονται αυτή τή στιγμή τά άριστουργηματικά έργα, τί σημαίνει; Ένας Αισχύλος, ένας Σαίξπηρ, έμφανίζονται σε πολύ άραιά διαστήματα και σε άποστάσεις ó ένας από τόν άλλο, και ή έλλειψή τους δεν φανέρωσε ποτέ τόν ξεπεσμό μιās εποχής. Όσοι έχουν αντιληφθεί με πόσην άγωνία και με πόσες άναζητήσεις προσπαθεί ή εποχή μας να εκφράσει τόν έαυτό της και να βγάλει από μέσα της τά έργα που θά τήν αντιπροσωπεύουν στους μετουσιωμένους κόσμους τής Τέχνης, δεν μπορούν να μη συναισθανθούν βαλλύτατα πόσον άδικα ύποτιμέται και καταδικάζεται. Κι' αν ακόμα δεν φτάνει ή τόσο προσπάθειά της σε ένα ολοκληρωμα και σε μιὰ κλασική άνθιση, άρκει ή προσπάθεια, που άποδείχνει μιὰ έντονη ζωτική όρμη, και μιὰ ίσχυρή θέληση διαπίστωσης ενός προσωπικού χαρακτήρα, για να τής δώσει μιὰ αξία. Δέν αξίζει μόνον ή στασιμότητα τής έπιτυχίας, άλλ' όμοια, και ίσως και περισσότερα, ή άνάταση του γίγνεσθαι.

Εάν όμως υπάρχει πραγματικά σήμερα ένας ίσχυρός δημιουργικός αναθρασμός, πώς είναι δυνατό να τόν παρακολουθούν και να τόν έχτιμούν μόνο τόσο λίγοι, ακόμα κι' άνάμεσα στους ειδικούς; Η άπορία αυτή εί-

(*) Διαβιάστηκε στο Έθνικό Θέατρο, σάν εισήγηση στην παράσταση του «Έλα να φύγουμε» του J. J. Bernard με τή δ. Χαλκούση.

ΖΑΚΥΝΘΟΣ: ΤΟ ΚΡΥΟΝΕΡΙ ΚΑΙ Ο ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΒΡΑΧΟΣ

Μελανογραφία τοῦ κ. Θ. Χ. Κουτσογιαννοπούλου

να εὐλογο νὰ γεννηθεῖ. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενο, ὅσο κι' ἂν εἶναι θλιβερό, δὲν εἶναι ἀνεξήγητο. Ἡ σημερινὴ δημιουργικότητα δὲν παρουσιάζεται σὰ μιὰ συνέχεια καὶ σὰ μιὰ ὁμαλὴ ἐξέλιξη τῆς ἀμέσως προηγούμενης· παρουσιάζεται πολὺ περισσότερο, σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς Τέχνης καί, φυσικά, καὶ στὸ θέατρο, σὰν ἓνα ἐπαναστατικὸ κίνημα.

Ὁ Μεγάλος Πόλεμος ποὺ κλόνησε ἀπὸ τὶς βάσεις τὶς κοινωνίες καὶ τὰ ἄτομα, οἱ τεράστιες κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, ἡ κολοσσιαία ἀνάπτυξη τοῦ ἀσυρμάτου, τοῦ κινηματογράφου, τοῦ ἀεροπλάνου κι' ὅλων τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ποὺ ἐπιτάχυναν καταπληκτικὰ τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους, ἐπιφέρανε ἀναγκαστικὰ πελώριες μεταβολές, τόσο στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσο καὶ στὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος ἀντιμέτωπος καινούρια προβλήματα, ποὺ πρὶν οὔτε τὰ εἶχε ὑποπτευθεῖ· εἶδε ἀναρτίμητες πεποιθήσεις του καὶ διάφορες ἀξίες του, ποὺ τὶς πίστευε ἀτράνταχτες, νὰ γκρεμίζονται· αἰσθάνθηκε τὴν

ἀνάγκη ἄλλων πίστεων, ἀνακάλυψε μέσα του καινούριες, ἴσαμε τώρα ἀγνωστες, δυνάμεις. Οἱ Καλλιτέχνες, κι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδείχνει πόσο ἡ ἐποχὴ μας δονίζεται ἀπὸ ζυμώσεις, ζητοῦν νὰ συλλάβουν τὶς καινούριες αὐτὲς ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγαναεύεται καὶ νὰ τοὺς δώσουν μορφή. Γυρεύουν τὶς ἀπλαστες μορφές ποὺ θὰ περιβάλλουν ἀρμονικὰ ἓνα περιεχόμενο, ποὺ τώρα γιὰ πρώτη φορὰ ἀναπηδᾷ, ἀπὸ τὸ σκοτάδι τοῦ ἀγνωστοῦ, στοὺς κόσμους τοῦ αἰσθητοῦ. Προσπαθοῦν νὰ κυττάζουν τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους μ' ἓνα ἀγνὸ πρῶτόπλαστο μάτι. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐκείνου ποὺ δημιουργήθηκε ἴσαμε σήμερα, καὶ κείνου ποὺ ζητεῖ σήμερα νὰ δημιουργηθεῖ, εἶναι μεγάλη. Μιὰ ἀδυσσος χωρίζει τὸ χτές ἀπὸ τὸ σήμερα. Ἀλλὰ στοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ αἴσθησις ποὺ ζυπνᾷ τελευταία, εἶναι ἡ συνείδησις. Οἱ πολλοὶ συνειδητοποιοῦν τὶς μεταβολές μόνον πολὺ ἀφοῦ συντελέστηκαν. Οἱ Καλλιτέχνες προπορεύονται, ὄχι γιατί προφητεύουν τὸ μέλλον, ἀλλὰ γιατί, χάρις στὴν ἀναπτυγμένη τους διανόησις καὶ στὴν ξελεπτυσμένη τους

διαίσθησι, συνειδητοποιοῦν τὸ παρὸν πολὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἰσαμε ὁμοίως νὰ δια-
 χετευθεῖ τὸ ὄραμά τους μέσα στὴ συνείδησι
 τῶν πολλῶν, ὁ ἀγὼνας ἐνάντια στὴ συφύθεια
 καὶ στὴν ἀνθρώπινην ἀδυναμία νὰ δεχτεῖ εἰ-
 κόνες καὶ ἐντυπώσεις σ' ἓνα ἔδαφος παρθέ-
 νο ἀπὸ προϋπάρχουσες παραστάσεις, εἶναι
 σκληρὸς. Σὲ περιόδους μάλιστα σὰν τὴ ση-
 μερινή, ὅπου ἐπιβάλλονται ἐπαναστάσεις στὴν
 Τέχνη, εἶναι μοιραία οἱ Καλλιτέχνες ποὺ
 εἶναι πιστοὶ στὸν δημιουργικὸ προορισμὸ τους
 νὰ μείνουν γιὰ πολὺν καιρὸ παραγνωρισμέ-
 νοι. . . . Οἱ πολλοὶ—κι' ἀνάμεσα στοὺς πολ-
 λούς εἶναι καὶ ἀρκετοὶ εἰδικοί, ποὺ συγκατα-
 λέγονται δυστυχῶς πρὸ συχνὰ ἀνάμεσα σὲ
 κείνους ποὺ κατέχουν τίς πρὸ ἐπίσημες
 θέσεις κ' ἐπιηρεάζουν ἔτσι τὸ περισσότερον
 τὴν κοινὴ γνώμη—ὅλοι ὅσοι δὲν ἔχουν τὴ δύ-
 ναμὴ νὰ κάνουν τ' ἀπαραίτητα ἄλλα γιὰ
 τὸ συγχρονισμὸ τους, ἀγνοοῦν τοὺς Καλλι-
 τέχνες τῆς πρωτοπορείας, τοὺς μόνους δη-
 μιουργοὺς Καλλιτέχνες, ἢ τουλάχιστον δὲν
 τοὺς καταλαβαίνουν καὶ τοὺς εἰρωνεύονται,
 ὅταν δὲν τοὺς περιφρονοῦν. Ἡ ἀντίληψι
 τους φτάνει μόνον στὸ νὰ διακρίνουν τὴν ἐξάν-
 τλησι τῶν καλλιτεχνικῶν μορφῶν στὶς ὁ-
 ποῖες συνείθισαν καὶ στὶς ὁποῖες μένουν
 προσκολλημένοι· ἢ ἐξάντλησι αὐτὴ εἶναι
 μοιραία, ἀφοῦ οἱ μορφές αὐτὲς δὲν ἀνταπο-
 κρίνονται πιά στὶς ἐσώτερες ἀξιώσεις τῆς ἐ-
 ποχῆς, κι' ἀφοῦ τίς μεταχειρίζονται μόνον
 οἱ δήθεν Καλλιτέχνες, ποὺ ἔχοντας μείνει
 πίσω, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιμητικοὶ
 κατασκευαστὲς μέσα σὲ ὀρισμένα καλούπια.
 Ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ δοῦν πρὸ πέρα ἀπὸ
 τὰ καλούπια αὐτά, εἶναι φυσικὸ νὰ ὀδύρον-
 ται γιὰ τὸν ξεπεσμὸ τῆς ἐποχῆς μας.

Στὴ Δύση, σὲ ὅλα τὰ κέντρα ὅπου κο-
 χλάζει ὁ δημιουργικὸς ἀναδρασμός, τὰ στάδια
 ἐνεργείας τῶν ἀκαδημαϊκῶν, τῶν ἀποθεωμένων
 κατασκευαστῶν τῆς ρουτίνας, καὶ τῶν δημι-
 ουργῶν τῆς πρωτοπορείας, ἔχουν αὐστηρὰ
 χωριστεῖ. Ἀλλὰ περιοδικά, ἄλλες ἐκθέσεις,
 ἄλλα θεάτρα στεγάζουν κ' ἐξυπηρετοῦν τίς
 δυὸ τάσεις ποὺ ἀντιμάχονται τὴ μιὰ πούδλοένα
 κατρακυλᾷ χαμηλότερα, καὶ τὴν ἄλλη ποὺ
 ὀλοένα πρὸ θριαμβευτικὰ καταχτᾷ τὴν Τέχνην
 κ' ἐπιβάλλεται καὶ στὸ κοινὸ ποὺ τὸ ἀνυψώνει.

* *

Ἡ δ. Χαλκούση, μὲ τὴν ἀπόφασί της νὰ

δώσει μιὰ σειρά ἀπὸ καλλιτεχνικὲς παραστά-
 σεις ἔργων τῆς πρωτοπορείας, ἀναλαμβάνει
 μιὰ θέση ἀνάμεσα σὲ κείνους ποὺ ἀγωνίζονται
 τὸ φωτεινὸν ἀγῶνα, ποὺ, ὅσο κι' ἂν εἶναι ἐπίπο-
 νος, εἶναι μεθυστικὸς, γιὰτὶ παλεύει νὰ ἐξωτε-
 ρικέφει, νὰ διαδώσει καὶ νὰ χαρίσει μιὰν ἀλή-
 θεια. Εἶναι ἴσως κρίμα ποὺ ἦ δ. Χαλκούση
 ἄργησε κάπως ν' ἀναλάβει αὐτὸν τὸν ἀγῶνα,
 γιὰ τὸν ὅποιο τὴν προορίζουν ὅλες τῆς οἱ
 ἱκανότητες, ἢ καλλιέργειά της καὶ οἱ δυνά-
 μεις της, μὲ δὲν σημαίνει· ἀρκεῖ πρὸς ἀνακά-
 λυψε καὶ ἀνοίξε τὸ σωστὸ τῆς δρόμο· γιὰτὶ
 εἶναι ὁ μόνος σύμφωνος μὲ τὴν ἰδιοσυγκρα-
 σία της· εἶναι ὁ μόνος ποὺ θὰ τῆς ἐπιτρέψει
 ν' ἀναπτύξει τὸν ἑαυτὸ της. Θὰ εἴταν βέβαια
 προτιμότερον τὸν ἀγῶνα αὐτὸν νὰ τὸν πάλευε
 ἀνεβάζοντας, ὅπως γίνεται σὲ ὅλα τὰ κέντρα
 τῆς Δύσης, κοντὰ στὰ ξένα ἔργα, καὶ πολλὰ
 ἐγγύθια· ἀλλὰ ἔργα τῆς πρωτοπορείας δὲν
 γράφονται στὴν Ἑλλάδα. . . Ὅλα τὰ καινού-
 ρια ρεύματα εἶναι ἐδῶ ἀκόμα ἐντελῶς ἀγνω-
 στα. Ἡ σύγχρονη ἀνησυχία δὲν ἔχει ἀκόμα
 συγκλονίσει, ἀλλ' οὔτε κἂν ταραξεί, τοὺς νεο-
 ἑλληνες. Ἡ Ἑλλάδα, σκληρωμένη γιὰ τέσσαρις
 αἰῶνες, ξεπεράστηκε ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ. Ἰσαμε
 νὰ τὸν ξαναφτάσει, γιὰ καιρὸ ἢ ἀκολουθεῖ
 μονάχα. Ἡ ἐξέλιξί της θὰ ἐπιταχυνθεῖ, ὅσο
 περισσότερον τῆς δίνονται οἱ εὐκαιρίες καὶ τὰ
 μέσα νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ γνωρίζει, ἔστι
 καὶ μόνον παθητικά, ἀκόμα γιὰ ἓνα διάστημα,
 τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν καὶ συγκι-
 νοῦν ἐκείνους ποὺ καθοδηγοῦν τὸν πολιτισμὸ.
 Ἄν ἦ δ. Χαλκούση ἐπιτύχει μὲ τίς παρα-
 στάσεις της νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ
 νεοελληνικοῦ κοινοῦ γύρω ἀπὸ μερικοὺς κό-
 σμους ποὺ δὲν ἔμαθε νὰ τοὺς διακρίνει, γιὰτὶ
 κανένας δὲν τοῦ ἀνοίξε τὰ μάτια, θὰ ἔχει ρί-
 ξει μερικοὺς γόνιμους σπόρους καὶ οἱ παρα-
 στάσεις της θὰ σημειώσουν ἓνα σταθμὸ στὴ
 νεοελληνικὴ καλλιτεχνικὴ κίνησι.

Μὲ ποιὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ἐκδηλώ-
 νεται ἢ ἐπανάστασι στὸ θέατρο, καὶ ποιὲς
 εἶναι οἱ σημαντικότερες διαφορὲς μεταξὺ τοῦ
 προπολεμικοῦ καὶ τοῦ μεταπολεμικοῦ θεά-
 τρου; Ἐπιειδῆ ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴ
 σύγχρονη παραγωγὴ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀκα-
 ταστάλαχτό της καὶ ἢ τρικυμισμένη ἀναζή-
 τηση, δὲν ἐπιτρέπεται, ἀλλ' οὔτε καὶ εἶναι δυ-
 νατό, οἱ κατευθύνσεις της νὰ περιγραφοῦν μέ-
 σα σὲ γραμμὲς καθορισμένες. Τὸ θέατρο, μα-
 ζὶ μὲ ὅλες τίς ἄλλες Τέχνες, παλεύει ἕναν ἕν-

τονο ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα. Ἡ σημερινὴ παραγωγὴ εἶναι μιὰ ἀρνήσις τῆς προηγούμενης· τῆ θέσῃ τῆς τῆ γυρεύει· ἀκόμα, καὶ μακάρι νὰ τῆ γυρεύει γιὰ καιρὸ, γιατί μόνον ἐνόσω γυρεύει κανένας, εἶναι ἀνοήτο· ὅλοι οἱ ὀρίζοντες. Ἰστερα, ὅταν φτάσει σ' ἓνα ὀλοκλήρωμα, σκλαβιώνεται καὶ φυλακίζεται ἀπὸ τὰ δεσμιὰ τοῦ θαιμασμοῦ γύρω ἀπὸ ἐκεῖνο πού διαπλάστηκε. Οἱ Καλλιτέχνες σήμερα γιὰ νὰ συλλάβουν τὸ ἐγώ, τὰ προβλήματα καὶ τίς ἀνησυχίες τοῦ πολυσύνθετου, πολυτροκυμισμένου σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἀναζητοῦν πρὸς ἀπειρες κατευθύνσεις· γυρεύουν, ὁ καθένας μόνος κι' ἀνεξάρτητος, ἀλλ' ὅλοι μαζί ἐνωμένοι ἀπὸ τὴν κοινὴν ἀπέχθεια στὶς συνταγές κι' ἀπὸ τὸν πόθο νὰ ἀνανεώνονται ἀδιάκοπα. Ὁ Jean Jacques Bernard τὸ διατυπώνει ἐπιγραμματικὰ: «Διαμαρτυρήθηκα πάντα ὅταν, ὅσοι ἐθλεπαν πῶς ἀποφεύγω τὰ παλιὰ σχήματα, ἤθελαν νὰ με κλείσουν μέσα σὲ σχήματα καινούρια. Εἴτε εἶναι κανένας φυλακισμένος τῶν ἄλλων ἢ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὁ κίνδυνος εἶναι ἴδιος. Δὲν ὑπάρχει, παρὰ ἓνα ζωτικὸ δόγμα· τὸ δόγμα τῆς ἀνεξάντλητης ἀνανέωσης».

Οἱ τόσο διάφοροι ἀναμεταξύ τους δημιουργοὶ θεατρικοὶ συγγραφεῖς συνδέονται ὁμῶς κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλη κοινὴν ὀρμὴν· ἀγωνίζονται ἐνάντια στὴν κυριαρχία τῆς λέξης. Μὲ τὴν Ἀναγέννησις ἐπικράτησε ὁ ρασιοναλισμός. Ἐὸ θέατρο στοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες συνέχιζε τὴν παράδοσι τῶν κλασσικῶν γάλλων δραματικῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνα· πίστευε πῶς ἡ λέξις καὶ τὸ κείμενο μποροῦν καὶ πρέπει νὰ τὰ ἐκφράσουν ὅλα. Ἡ πίστις αὐτὴ καθοδήγησε ὅλους τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, κι' ἀκόμα κ' ἓναν Ἰψεν, σὲ μιὰ πιὸ λεχτικὴ καὶ, κατὰ συνέπειαν, ρητορικὴ, ἀνάλυσις κι' ἀνάπτυξις κι' αὐτῶν τῶν ξελεπτυσμένων αἰσθημάτων καὶ σκέψεων, καὶ σὲ κουραστικὴ, ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῆς καὶ τὴν ψευτιά τῆς, ἐκθεσις ὄλων τῶν ἀποχρώσεων, πού με αὐτὴ τὴν ἐκδήλωσὴ τους ἔχαναν κάθε τους νόημα. Ὁ ἀνθρώπος ζεῖ πολὺ ἐντατικότερα μέσα στοὺς κόσμους τοῦ ἀνέκφραστο, παρὰ μέσα στοὺς κόσμους τῶν καθορισμένων συναισθημάτων· ζεῖ ἐντατικότερα ὅταν δὲν ἐξηγεῖ πῶς καὶ γιατί ζεῖ, καὶ δέχεται μέσα σὸ ἀσυνείδητό του καὶ ἐκπέμπει ἀπ' αὐτὸ δυνάμεις πού, γιατί δὲν τίς κυριαρχεῖ με τὸ λογικὸ του, ἔχουν ἀνυπολόγιστες ἀπγ-

χήσεις κ' ἐπιρροὲς στὴ ζωὴ του καὶ στὶς ζωὲς τῶν ἄλλων. Οἱ Καλλιτέχνες σήμερα ζητοῦν νὰ χύσουν μέσα στὰ ἔργα τους αὐτὲς τίς ἀπεριόριστες προεχτάσεις καὶ δυνατότητες· χωρὶς βέβαια νὰ ὑποτιμοῦν καὶ τὸ κείμενο, ζητοῦν νὰ ὑποβάλλουν τὰ ἔργα τους πολλὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα στεγνὰ διατυπώνουν· ζητοῦν τὰ ἔργα τους νὰ δονίζονται ἀπὸ ποίησι ἀναπαρασταίνοντας καταστάσεις πού, εἴτε εἶναι ἀπλές, εἴτε εἶναι ἐξαιρετικὲς, ἔχουν ἓνα χαρακτήρα καθολικὸ καὶ νὰ μὴν προσκολλῶνται στὴ στενὴ περιγραφὴ μιᾶς περιπέτειας καὶ μερικῶν σχηματοποιημένων ἀτόμων πού, κι' ἂν ἀκόμα συναρπάζουν, θὰ συγκινήσουν μόνον με τὴν περιοριστικὴ ἐξωτερικεψὴ παθημάτων τους. Οἱ καλλιτέχνες σήμερα ἀποφεύγουν τὸ pittoresque, δηλαδὴ κάθε περιστατικὸ με διαγραμμένα σύνορα, πού δὲν ἔχει μέσα του τὸν παλμὸ νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτό του. Ἐχουν γιὰ πρότυπα τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς πού θρησκευτικὰ ἐπικοινωνήσαν με τὸν κόσμον, τὸν Δισχύλο, τὸν Σαίξπηρ, πού τόσο σφιχτὰ συνδέεται με τὸ Μεσαίωνα, τὰ μεσαιωνικὰ Μυστήρια, τὸ γεμάτο φαντασία ἰταλικὸ Teatro dell' arte.

Ἡ προσπάθειά τους ν' ἀνανεώσουν τὴ θεατρικὴ συγγραφικὴ τέχνη βοηθιέται κι' ἀπὸ τὴν ἀνανέωσι τῆς θεατρικῆς σκηνοθετικῆς τέχνης, πού δὲν ζιτεῖ πιά νὰ ἀναπαραστήσει, δὴθεν πιστά, ἓνα περιβάλλον, ἀλλὰ νὰ ἀναστήσει καὶ νὰ ὑποβάλλει μιὰν ἀτμόσφαιρα.

Ὁ J. J. Bernard ἐκθέτει ἔτσι τὸ θεατρικὸ του Ηιστεύω: «Ἐὸ θέατρο εἶναι, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἡ τέχνη τοῦ ἀνέκφραστο. Κάτω ἀπὸ τὸ διάλογο πού ἀκούγεται ὑπάρχει ἓνας ὑπολανθάνων διάλογος πού κι' αὐτὸς πρέπει νὰ γίνεῖ αἰσθητός. Ὁ χειρότερος λοιπὸν ἐχθρὸς τοῦ θεάτρου εἶναι ἡ φιλολογία. Ἐκφράζει κι' ἀναπτύσσει ὅ,τι ἔπρεπε μόνον νὰ ὑποβάλλεται· ἓνα αἰσθημα πού ἐξηγιέται, χάνει ἀπὸ τὴ δυνάμη του. Ἡ λογικὴ τοῦ θεάτρου δὲν ἀνέχεται τὰ αἰσθήματα πού δὲν τὰ ἐπιβάλλουν οἱ καταστάσεις. Κι' ἂν οἱ καταστάσεις τὰ ἐπιβάλλουν, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἐκφραστοῦν. Ἡ ἴδια ἡ λέξις δὲν εἶναι, παρὰ ἓνα ἀδύνατο ὄργανο τῶν ἀπειριων πού θέλουν νὰ ἐκφραστοῦν. Δὲν ἔχει περισσότερη ἀξία παρὰ μιὰ χορδὴ βιολιοῦ σὲ ἀνάπαυσι. Ἀλλὰ κλείνει μέσα τῆς τῆ δυνατότητα πόσων τόνων!»

Ὁ J. J. Bernard δὲν εἶναι ὁ μοναδι-

κός, ἀλλ' οὔτε ὁ κύριος ἐργάτης τῆς δημιουργίας μιᾶς καινούριας θεατρικῆς Τέχνης. Σὲ μιὰ Τέχνη πού γίνεται, δὲν ὑπάρχουν κύριοι ἐργάτες. Καθένας προσφέρει στὸν κοινὸ μελλοντικὸ σκοπὸ τὴς δυνάμεις τῆς προσωπικότητάς του. "Ἄλλοι ζητοῦν με ἄλλα μέσα νὰ ἀποκαλύψουν ἄλλες ἀθώρητες πτυχές τοῦ ἀνεξάντλητου, γιατί ὁλόγυρα ἐξελλίσσεται κι' ἀλλάζει, ἀνθρώπινου Ἐγώ...". Ὁ J. J. Bernard καλλιεργεῖ ἐκεῖνο «πρὸς κάπως ἀπλοϊκὰ ὀνομάστηκε ἡ θεωρία τῆς Σιωπῆς» καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά «ἡ προσπάθεια τῆς δραματικῆς ἀνάδειξης τῶν ἀνέκφραστων, ἀνομολόγητων, κι' ἀσυνείδητων αἰσθημάτων». Ὁ J. J. Bernard τὸ καλλιεργεῖ περισσότερο ἀπ' ὅποιον ἄλλο, στὸ πλαίσιο περιστατικῶν τόσο ἀραχνένων, πού ἡ ὑπόθεση εἶναι σχεδὸν ἀνυπαρχτή...

Στὸ «Ἐλα νὰ φύγουμε», ὅπως καὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα του ἔργα, δὲν συμβαίνει σχεδὸν τίποτε. Ἐξωτερικὰ δὲν συμβαίνει τίποτε. Μερικοὶ ἄνθρωποι ζοῦν, ὅπως ζοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι... Τὰ καταπληχτικὰ γεγονότα εἶναι σπάνια κι' ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τοῦ pittoresque. Ὁ Ποιητὴς ὁμως ἀνακαλύπτει μέσα στὶς ψυχές τὸ δράμα πού, φαινομενικά, δὲν θὰ ἀλλάξει τίς ζωές κι' οὔτε θὰ τίς συνταράξει μ' ἓναν κλονισμό πού θὰ ἐκδηλωθεῖ στὴν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ πού θὰ χαράξει ἀσθηστὴ τὴ σφραγίδα του στὴν ἀνάπτυξη τοῦ Ἐγώ καὶ στὴ μυστικὴ του ζωὴ. Περνοῦν κάποιοι ἴσκιοι, κάποιες χίμαιρες. Σβήνουν. Κανένας δὲν ξέρει πόσο βαριά κι' ἀδιωχτὴ εἶναι ἡ μαγνητικὴ ἐπιρροή τους. Στὸ «Ἐλα νὰ φύγουμε», ἐκεῖνος πού, σύμφωνα με τίς ρασιοναλιστικὲς συνταγές, θὰ ἔπρεπε

νὰ εἶναι τὸ κύριο πρόσωπο, γιατί αὐτὸς προκαλεῖ τὸ δράμα, δὲν φαίνεται καὶ στὴ σκηνή. Πρὸς τί νὰ φανεῖ; Κάθε ἄνθρωπος δὲν ἔχει μόνο τὴ δική του προσωπικότητα, ἢ ἐκείνην πού πιστεύει κάθε στιγμὴ πὼς ἔχει: ἔχει κι' ὅλες τίς προσωπικότητες πού τοῦ ἀποδίνουν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους γνωρίζει· καθένας ἀπ' αὐτοὺς τὸν φαντάζεται διαφορετικὸ. Στὸ «Ἐλα νὰ φύγουμε» δὲν ἐνδιαφέρει ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ προσωπικότητα τοῦ ἀντρός πού περνᾷ καὶ φεύγει· ἐνδιαφέρει ὡς μόνη πραγματικὴ ἢ προσωπικότητα με τὴν ὁποία τὸν ντύνει ἡ γυναίκα πού τὸν πιστεύει κάποτε ἰδανικὸ καὶ πού τὸν βλέπει ὕστερα ἀπελπιστικὰ κοινό. Δὲν τοῦ τὸ λέει, κι' ἐκεῖνος οὔτε ὑποπτεύεται, πὼς ἔζησε μέσα σ' ἓναν ἄλλον ἄνθρωπο διάφορες ζωές.

Μιὰ γυναίκα, ἓνας ἄνθρωπος ὀνειρεύεται... Δὲν συμβαίνει τίποτε... Ἐνας ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσει μιὰν ἄλλη ζωὴ ἀπὸ κείνη πού χάραξε καὶ πραγματοποιήσε... Δὲν τὴ ζεῖ καὶ τὴν ξεχνᾷ, ἀλλὰ μένει κουρασμένος... Δὲν συμβαίνει τίποτε... Τὸ «Ἐλα νὰ φύγουμε» δὲν ἀποβλέπει παρά στὸ νὰ μεταφέρει τὸ θεατὴ μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ὅπου συνειδητοποιεῖται ἡ ἐπιθυμία τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἀπολύτρωσης ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ρουτίνα, καὶ ἡ μοιραία, στὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων, ὑποταγὴ σ' αὐτήν. Τὸ «Ἐλα νὰ φύγουμε» δὲν ἀποβλέπει παρά νὰ ξυπνήσει στὸ θεατὴ, μετουσιωμένη κι' ἀπαλυμένη ἀπὸ τὴν Τέχνη, τὴν πίκρα τῶν ἀπογοητεύσεων καὶ τῶν ἀνεκπλήρωτων πόθων, πού ἐξαφανίστηκαν διαλυμένοι ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ ἀσὴ μαντου πού κυριαρχεῖ στὴ ζωὴ.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

